

Nádas Sándor

Vörösingesek

Hatos Pál: Rosszfiúk világforradalma

Szögezzük le rögtön az elején: ez egy kiváló könyv.

Három dolog emeli ki magasan a mai történettudományi átlagból.

A szerző szemlélete, forráskezelése és stílusa.

Ami a szemléletet illeti, bizonyos leegyszerűsítéssel úgy fogalmaznánk, hogy Hatos Pál szerint az élet bonyolultabb annál, hogy teljes mélységében megismerhessük: a történésznek mégis ezt a feladatot kellene maga elé tűznie. Objektívnek kell maradnia, miközben tudja, hogy ez lehetetlen. Így aztán, miközben lelkiismeretesen kutatja a tényeket, és folyton ellenőrzi is azokat, egészséges szkepszissel viszonyul saját munkájához. Ez a szemlélet bizonyára gyümölcsöző lehet bármely történelmi korszak vizsgálatakor, de a Tanácsköztársaság históriájának megírásakor egyenesen kötelező. Merthogy ezt a 133 napot eddig csak pokolfeketének vagy patyolatfehérnek volt képes ábrázolni mindenki, aki szemügyre vette, világnézete, előítéletei és/vagy az éppen regnáló kurzus elvárásai szerint. Ezek a megközelítések azonban fikarcnyit sem visznek közelebb a proletárdiktatúra hónapjainak megértéséhez. Ahhoz olyan nyitottság és alázat kell, amivel Hatos Pál rendelkezik. (Nyitottságon itt a különféle felfogások, megközelítések iránti fogékonyságot és az egymásnak sokszor ellentmondó tényállítások nyomozásszerű szembesítését értem, alázaton pedig a nemtudás tudását: azt, hogy vannak kérdések, melyekre nem tudunk végső választ adni, vannak folyamatok, melyeket nem tudunk értelmezni, és vannak dolgok földön és egen (Horatio), mit bölcselmünk felfogni nem képes. Ha nem vagyunk marxisták, hegeliánusok vagy fatalisták, minél közelebb hajolunk a vizsgált eseményekhez, annál inkább be kell látnunk, hogy a végeredményt nem tudjuk megmagyarázni a szándékok oldaláról. A fegyverletétel azonban itt sosem vereség.)

Ami a forráskezelést illeti, Hatos Pál ott azzal lep meg minket, hogy a levéltári és könyvtári anyagok mellett (hihetetlen, de szekérderéknyi anyag maradt ránk e néhány hónapból is, s e források egy része csak az utóbbi évtizedekben vált igazán kutathatóvá) messzemenően kitágítja a források körét, naplók és emlékiratok, irodalmi művek és korabeli viccek,

plakátok egyenrangú forrásként jelennek meg a könyvben, így aztán a „nagypolitika” világát pompásan vegyíti a hétköznapokkal, a Vyx-jegyzék következményeit az alkoholtilalmi rendelet kiskapuival, a fronton történt harci eseményeket a siófoki gyermeküdültetéssel. A fent és a lent világa egymásra montírozódik, és egymásnak felel, ami azért is remek találmány, merthogy első látásra e rövid időszakban tótágast állt a régi világ, ami addig fent volt, alulra került, ami lent, felülre. (De csak első látásra: mert, és ez is ebből a könyvből derül ki, inkább csak tragikomikus személycserék történtek, de persze a történelmileg értékelhetetlenül rövid idő nem is engedte meg nagyobb társadalmi mozgások elindulását. A proletariátus mindenesetre nem tette magáévá a saját diktatúrája céljait, a proletár kevesebb munkát, több bért és kiskertet akart, nem világforradalmat. Más kérdés, hogy a trianoni határok – melyek akkor még csak demarkációs vonalak voltak, és a Trianon csak egy kiskastélyt jelentett Párizs mellett, semmi mást – védelme fegyverbe hívott mindenkit, de jobbára már csak a munkások mentek.)

Ami pedig a stílust illeti, nos, az egészen egyedülálló: a hazai mezőnyben nincs is hozzá fogható. (Ha már, akkor leginkább Harari stílusa jut róla eszünkbe.) Hatos Pál művei szépirodalmi munkaként is olvashatóak, nem egy mondatát Krúdy is megirigyelhetné, miközben a mű semmit sem veszít tudományosságából. (Élő cáfolataként annak a tévhitnek, hogy tudományos az, ami olvashatatlanul unalmas.) Az egész munkát áthatja egy finom, távolságtartó irónia, amely időnként harsány humorba csap át. Hatos Pál nem szíveli ezt a korszakot (minden diktatúra távol áll tőle), még korábbi könyvének, az elátkozott köztársaságnak idejét is nagyobb megértéssel ábrázolja, de attól még képes különbséget tenni Kun Béla és Kunfi Zsigmond, Pogány József és Garami Ernő között. És képes megkülönböztetni a messianisztikus kommunizmus-hívőt a szerencselovagtól, a hatalomba szédült vérszomjas gyilkost a jövő mérnökétől. A magyar történelem reménytelen zsákutcájának tartja a Tanácsköztársaságot, de azért leszögezi, hogy akkor a kommunisták látszottak az egyetlen erőnek, mely megvédheti a határokat, és hogy a háború kitörése óta kényszerpályán futottunk, ami elsodort mindenféle szándékot, jót is, rosszat is. Merthogy –szögezi le – a Tanácsköztársaságot az antant teremtette meg és a román fegyverek végeztek vele.

A többi csak legenda.

Hatos: ötös!

Hatos Pál: Rosszfiúk világforradalma

Jaffa Kiadó, 2021.